

Peter J. Boettke



F. A. HAYEK

Mysliteľ
pre každé storočie



Peter J. Boettke

F. A. HAYEK

Mysliteľ pre každé storočie



Konzervatívny
inštitút
M.R.Štefánika



Peter J. Boettke

F. A. HAYEK

**Mysliteľ
pre každé storočie**

**Ekonomía, politická ekonomía
a spoločenská filozofia**

Bratislava 2020

PodĎakovanie

Slovenské vydanie knihy vzniklo vĎaka podpore stotrinástich darcov cez platformu StartLab, najmä Roberta Spišáka, Pavla Luptáka a Matúša Jakubíka, a vĎaka podpore Nadácie F. A. Hayeka Bratislava.



„Historik zaoberajúci sa intelektuálnymi dejinami, ktorý rozoberá významnú postavu sociálnej teórie, musí mať nielen cit pre drobné nuansy príspevku tohto teoretika, ale musí byť schopný tieto nuansy dať do súvislosti so zložitými, meniacimi sa intelektuálnymi módnymi vlnami, proti ktorým sa teoretik búril. Petrovi Boettkemu sa to poctivým spracovaním brilantne a provokujúco podarilo. Priekopnícky význam tejto knihy bude uznávaný po mnohé budúce desaťročia.“

Israel M. Kirzner,
New York University, USA

„Spomedzi ekonómov z polovice dvadsiateho storočia nám iba Hayekovo dielo umožnilo pochopiť to, čo považujem za naozaj úžasné. Ľudia v mojich trhových experimentoch rýchlo objavili výsledky efektívnej rovnováhy ukryté v ich rozptýlených poznatkoch o hodnote jednotlivých položiek, ktoré som im priradil. Podľa Hayeka ceny poskytujú koordinujúce informácie, ktoré sú podnetmi na správanie tým, že koncentrujú rozptýlené poznatky tak ako žiadny iný známy systém. Boettke prenáša tento vynikajúci poznatok do vášho myslenia. Hayekov náhľad prekračuje hranice ekonómie a vedie k právnej vede, sociálnej a politickej filozofii. Čítajte Boettkeho Hayeka a vznášajte sa.“

Vernon L. Smith,
laureát Nobelovej ceny, Chapman University, USA

„Boettke obhajuje humánnu a kozmopolitný liberalizmus ako protilátku na nacionalistické a populistické vzplanutia, ktoré sú dnes také viditeľné u ľavice aj pravice. Hayek bojoval v tých istých intelektuálnych bitkách a samozrejme proti podobným nepriateľom. Boettke šikovne predkladá hlavné Hayekove príspevky v oblasti ekonómie, politickej ekonómie a sociálnej filozofie v kontexte aktuálnych diskusií súčasných autorov o súčasných problémoch. Popri tom koriguje niektoré veľké nedorozumenia. To je skvelý výkon.“

Bruce Caldwell,
Duke University, USA

Peter J. Boettke

F. A. Hayek – mysliteľ pre každé storočie

Ekonomía, politická ekonomía a spoločenská filozofia

Bratislava 2020

Preklad z anglického originálu

Boettke, Peter, J., *F. A. Hayek: Economics, Political Economy and Social Philosophy*,
New York: Palgrave Macmillan, 2018.

V origináli vyšla kniha v edícii The Great Thinkers in Economics Series
(Veľkí myslitelia ekonomie), ktorú vedie Anthony Philip Thirlwall.

Viac informácií nájdete na <http://www.palgrave.com/gp/series/15026>.

Všetky práva vyhradené.

Copyright © Palgrave Macmillan, 2018

Translation © Svetozár Gavora, 2020

Slovak edition © Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika, 2020

ISBN 978-80-89121-21-2

EAN 9788089121212

Venované
Richardovi Finkovi, Karen Vaughnovej
a pamiatke Donalda Lavoiea

V knihe je použitý obsah nasledujúcich ďalších diel autora

- Boettke, Peter. 1990. The Theory of Spontaneous Order and Cultural Evolution in the Social Theory of F. A. Hayek. *Cultural Dynamics* 3 (1): 1 – 11.
- ———. 2007. Hayek and Market Socialism. In *Cambridge Companion to Hayek*, 51 – 66. Cambridge: Cambridge University Press.
- ———. 2016. Friedrich August von Hayek (1899 – 1992). In *Handbook on the History of Economic Analysis Volume I: Great Economists Since Petty and Boisguilbert*, ed. Gilbert Faccarello a Heinz D. Kurz, 557 – 567. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- ———. 2018. Economic Policy of a Free Society. *The Review of Austrian Economics*, forthcoming.
- Boettke, Peter a Liya Palagashvili. 2016. The Comparative Political Economy of a Crisis. In *Studies in Austrian Macroeconomics, Advances in Austrian Economics*, ed. Steven Horwitz, zv. 20, 235 – 263. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Boettke, Peter a Rosolino Candela. 2017. The Intellectual Context of F. A. Hayek's The Road to Serfdom. *The Journal of Private Enterprise* 32 (1): 29 – 44.
- Boettke, Peter, Vlad Tarko a Paul Aligica. 2016. Why Hayek Matters: The Epistemic Dimension of Comparative Institutional Analysis. In *Revisiting Hayek's Political Economy, Advances in Austrian Economics*, vyd. Peter Boettke a Virgil Henry Storr, zv. 21, 163 – 185. Bingley: Emerald Group Publishing.

Predslov k slovenskému vydaniu

Goethe povedal, že „myšlienková škola je ako človek, ktorý sám so sebou hovorí už sto rokov a má radosť z vlastnej mysle, nech už je akokoľvek hlúpa“. Jeho výrok vyjadruje nádej, že to dobré z jej obsahu sa zachová aj po smrti zakladateľov školy, ale aj riziko, že sa predstavitelia školy uzavruť sami do seba, nekomunikujú s inými školami myslenia a upadnú do dogmatizmu. V slobodnej spoločnosti vitalita myšlienkovvej školy závisí od intenzívneho kontaktu s inými školami myslenia a s okolitým svetom.

Profesor Boettke, ktorého novú knihu o Hayekovi predkladá Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika slovenskému čitateľovi, je predstaviteľom rakúskej ekonomickej školy. Hoci jeho a Hayekovi predchodcovia pred 150 rokmi pomáhali vybudovať modernú mikroekonómiu, dnes táto škola stojí mimo ekonómie hlavného prúdu (mainstreamovej ekonómie). Na rozdiel od niektorých jej predstaviteľov, Hayek nepovyšoval jej okrajové postavenie na cnosť. Bol otvorený komunikácii s inými školami myslenia, napríklad v 30. rokoch 20. storočia s Johnom M. Keynesom. Výsledkom je, že Hayek patrí k najviac citovaným ekonomickým nobelistom.

Pred druhou svetovou vojnou predstavitelia rakúskej školy emigrovali do Spojeného kráľovstva či USA, kde našli nový domov. Tam sa myšlienkami rakúskej školy nadchol aj Peter Boettke, dnes profesor George Mason University. Od čias Hayeka urobil profesor Boettke hádam najviac, aby bola rakúska škola prítiažlivou aj pre dnešnú ekonómiu a spoločenskú filozofiu. Napríklad veľmi rešpektuje prácu svojho učiteľa Kennetha Bouldinga – umierneného keynesiána. Boettke zorganizoval aj konferenciu, kde nobelisti Eric S. Maskin, Edmund S. Phelps a Vernon L. Smith diskutovali o Hayekovom diele. Boettke dokonca navrhuje alternatívnu terminológiu. Proti hlavnému prúdu ekonómie kladie ekonómiu hlavnej línie

(mainline economics). Tá zahŕňa myslenie škótskych osvietenecov Davida Huma a Adama Smitha, ekonómov rakúskej školy počnúc Carlom Mengerom, no napríklad aj Vernona L. Smitha, Elinor Ostromovú či Jamesa M. Buchanana. Ekonómovia hlavnej línie stavajú na princípoch, že v neistom svete sa nemôžeme spoliehať len na dobroprajnosť iných, no spoločenská kooperácia je možná pri motivujúcich spoločenských inštitúciách. Boettke tvrdí, že zatiaľ čo hlavným prúdom ekonómie je čokoľvek, čo je práve vo vede v móde, ekonómia hlavnej línie je stálicou, ku ktorej sa hlavný prúd občas vracia v každom storočí.

Peter Boettke zdôrazňuje, že od druhej po štvrtú fázu svojho pôsobenia Hayek prešiel od technickej ekonómie postupne k výskumu o zneužití rozumu, prehodnoteniu liberálnych ústavných princípov a napokon k filozofickej antropológii a štúdiu človeka. Dôležitou tézou profesora Boettkeho je, že Hayek pritom zostal ekonómom. Boettke ponecháva hlbšie preskúmanie štvrtej periódy Hayekovho pôsobenia na ďalších vedcov. Takýto výskum ma priťahuje a rád by som túto medzeru zaplnil svojím výskumom. Aj tu ide o princípy hlavnej línie, aplikované však na kultúru. Vo svojej poslednej knihe sa Hayek venoval aj vzťahu kultúry, neformálnych inštitúcií, náboženstva a hospodárskeho poriadku (Hayek, 1995). Pýtal sa otázky, napríklad: Prečo ľudia veria či prestávajú veriť socializmu a iným návrhom na radikálnu premenu spoločenských inštitúcií? Jednou z jeho odpovedí, ktorými sa zaoberám vo svojej rozpracovanej dizertácii, sú zmeny v náboženskom presvedčení.

F. A. Hayek a Boettkeho dielo je na Slovensku relevantné aj z historických dôvodov. Hayek je spätý s naším regiónom. Samotné priezvisko Hayek pochádza z českého Hájek. Hayekovi predkovia pochádzali z Moravy a ešte jeho dedo Gustav von Hayek sa narodil v Brne (Hayek, 2002, s. 45). Hayek poznal naše hory, keďže ako vášnivý turista preliezol nielen Alpy, ale aj Karpaty. Hayeka regrutovali do rakúsko-uhorskej armády koncom prvej svetovej vojny, kde bojoval aj proti zbehnutým československým légiám. Hayek však netrpel resentmentom za starým mocnárstvom po jeho páde. Podľa neho padlo aj pre podceňovanie kultúrnych potrieb slovanských národov. Sympatizoval s demokratickým Československom, ktoré navštevoval, a ľutoval jeho neskoršie osudy za socia-

lizmu. V prvej Československej republike pôsobili niektorí jeho vedeckí kolegovia, keďže naše úrady dovolili pôsobenie nemeckých vysokých škôl. V Prahe učil Franz-Xaver Weiss, s ktorým Hayek koncom 20. rokov študoval diela Eugena Böhm-Bawerka (Yagi, 2013, s. 69 – 70). Prítomnosť ekonómov rakúskej školy v Prahe dala českým študentom možnosť študovať napríklad aj u Friedricha von Wiesera, ktorý v Prahe učil dlhých 19 rokov (Krameš, 2016).

Vzdelanostná úroveň Slovákov síce bola výrazne nižšia, no rakúska škola sa zapísala aj do slovenských dejín. Prvým slovensko-rakúskym ekonómom bol rovesník Carla Mengera, Wilhelm Neurath (Uebel, 1993). Wilhelm, otec slávneho člena Viedenského krúžku Otta Neuratha, síce vo Viedni vyučoval, no priklonil sa k nemeckej historickej škole ekonómie, s ktorou rakúska škola viedla metodologický spor. Wilhelm sa narodil na Záhorí v Borskom Sv. Jure do chudobnej židovskej rodiny a v regióne pôsobil pred štúdiom až takmer do tridsiatky. Ďalší v poradí, Gyula Mandello, už sympatizoval s rakúskou školou. Tento maďarský ekonóm prednášal na bratislavskej kráľovskej právnickej akadémii na začiatku 20. storočia (Mátyás, 1995). Sympatizantov rakúskej školy nájdeme aj v československej Bratislave, napríklad Milana Hodžu alebo Antonína Bascha. Zatiaľ čo bol Hayek na vojne, Basch a historik Hodža študovali vo Viedni, pripravujúc sa na akademickú dráhu. Basch mal pritom to šťastie, že zažil tamojšie legendárne prednášky Maxa Webera, jeho jediné viedenské (Basch, 1920). Pre Hodžu a Bascha bolo vhodné, že po vzniku Československa vznikla v Bratislave Univerzita Komenškého. Tá riešila nedostatok domácich profesorov najatím Čechov vrátane Bascha. Jediným slovenským profesorom bol práve Hodža. V skutočnosti tak má profesionálna ekonómia na Slovensku rakúsku školu doslova vo vienku, hoci sa to neuvádza v tradičných dejinách ekonomického myslenia na Slovensku.

Basch v Bratislave napísal knihu o inflácii, kde sa vyrovnal s monetárnou teóriou ekonómov rakúskej školy Wiesera a Ludwiga von Misesa. Neskôr sa stal na Yale University priekopníkom ekonomickej integrácie (Machlup, 1977, s. 9). Aj Hodža bol priekopníkom spolupráce stredoeurópskych krajín. Počas druhej svetovej vojny navrhol stredoeurópsku

federáciu, no Mises upozornil Hodžu, že úspech federácie by závisel od odstránenia colných bariér (Mises, 1943, s. 318). Vzhľadom na charakter slovenskej ekonomiky bol Hodža skôr agrárnikom než ekonomickým liberálom (Lisý, 2003, s. 344). Rovnako agrárnikmi boli aj niektorí menej známi ekonómovia rakúskej školy (Philippovich, 1911). A napokon je tu Imrich Karvaš, slovenský Baschov žiak. Veľmi si vážil prácu rakúskej školy. Podobne ako Mises či Čech Karel Engliš považoval ekonómiu za vedu o ľudskom konaní (Karvaš, 1999, s. 33). Ako guvernér národnej banky Karvaš financoval SNP a neskôr trpel za nacistov i za komunistov, keď odmietol ponuku na profesúru na Stanford University. Tieto prirodzené kontakty na rakúsku školu sa prerušili až za komunistickej totality. Rakúska škola tak má na Slovensku veľkú minulosť. Keď Peter Boettke externe prednáša v Prahe na CEVRO Institut či dokonca na Slovensku, kam v roku 2011 prijal pozvanie Konzervatívneho inštitútu na verejné prednášky v rámci série prednášok CEQLS v Bratislave a Košiciach, nadväzuje na našu niekdajšiu tradíciu.

Pripomeňme si úvodnú tézu. Škola myslenia je škodlivá, ak sa uzavrie do seba, no môže byť prínosom, ak komunikuje s okolím. Bez komunikácie s okolím by nevznikla ani táto kniha. Dostatočný počet čitateľov podporil vznik tejto knihy prostredníctvom platformy StartLab a vďaka nim sa dostane do rúk aj ďalším čitateľom. Za podporu vám v mene Konzervatívneho inštitútu srdečne ďakujem a verím, že budete s výsledkom spokojní. Ani vy sa však neuzatvárajte do seba. Takmer každý, kto číta s porozumením, zistí, že je oveľa ľahšie Hayeka obdivovať či kritizovať, než sa ho naozaj snažiť pochopiť. Za námahu budete bohato odmenení. Hayekovi študenti G. L. S. Shackle, L. Lachmann či J. Hicks sa v mnohom nezhodli s názormi ich učiteľa, stali sa však veľkými ekonómami práve vďaka intelektuálnej konfrontácii s Hayekom. Aj vy sa môžete v spoločnosti profesora Boettkeho stať žiakmi F. A. Hayeka.

Tomáš Krištofóry,
spolupracovník
Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika
a doktorand Erasmus University Rotterdam

Literatúra

- Basch, Antonín. 1920. Max Weber. *Obzor národohospodársky* 25: 368 – 370.
- Hayek, Friedrich August. 1995. *Osudná domýšľivosť*. Praha: Sociologické nakladateľstvá.
- Hayek, Friedrich August. 2002. *Autobiografické rozhovory*. Brno: Barrister & Principal.
- Karvaš, Imrich A. 1999. *Základy hospodárskej vedy*. Bratislava: Veda.
- Krameš, Jaroslav. 2016. *Ekonomie jako předmět vysokoškolské výuky v českých zemích v XVIII. a XIX. století*. Praha: Management Press.
- Lisý, Ján a kol. 2003. *Dejiny ekonomických teórií* Bratislava: Iura Edition.
- Machlup, Fritz. 1977. *A History of Thought on Economic Integration*. New York: MacMillan.
- Mátyás, Antal. 1995. Die Österreichische Schule der Nationalökonomie im Spiegel der ungarischen volkswirtschaftlichen Literatur. In: Kurt R. Leube and Andreas Pribersky (eds.). *Krise Und Exodus*, pp. 62 – 77. Wien: WUV-Univ.-Verl.
- Mises, Ludwig von. 1943. Review of: „Victory is not enough! The Strategy for a Lasting Peace” by Egon Ranshofen-Wertheimer. *Economica* 10 (4): 318 – 319.
- Philippovich, Eugen von. 1911. *Vývoj hospodársko-politických ideí v XIX. stol.: Šest přednášek*. Praha: Dr. Brož.
- Uebel, Thomas E. 1993. Wilhelm Neurath’s Opposition to “Materialist” Darwinism. In: Stadler F. (ed.) *Scientific Philosophy: Origins and Developments*. s. 209 - 228. Dordrecht: Springer.
- Yagi, Kiichiro. 2013. *Austrian and German Economic Thought: From Subjectivism to Social Evolution*. London: Taylor and Francis.

Obsah

Úvod	17
Kapitola 1: Objasnenie niektorých mylných predstáv o Hayekovi	31
Kapitola 2: Hayek: prehľad jeho života a diela.....	49
Kapitola 3: Anatómia hospodárskej krízy: peniaze, ceny a ekonomický systém.....	74
Kapitola 4: Hayek o teórii trhu a cenovom systéme.....	119
Kapitola 5: Hayek a trhový socializmus	165
Kapitola 6: Falošný prísľub socializmu <i>a Cesta do nevoľníctva</i>	189
Kapitola 7: Skutočná inštitucionálna ekonómia	209
Kapitola 8: Politická ekonómia slobodnej spoločnosti.....	251

Kapitola 9: Hayek, epistemológia, inštitúcie a zmena.....	284
Kapitola 10: Rekonštrukcia liberálneho projektu.....	317
Kapitola 11: Hayekovské dedičstvo	343
Príloha A: Vedecký vplyv Hayekovho diela meraný počtom citácií	359
Príloha B: Top 20 článkov za obdobie 100 rokov <i>American Economic Review</i> od jeho vzniku	362
Príloha C: Hayekov intelektuálny rodokmeň	365
Príloha D: Časová os Hayekovho života	368
Menný register.....	373

Úvod

Je pre mňa veľkou ctou, že ma požiadali napísať knihu o F. A. Hayekovi pre edíciu *Velkí myslitelia ekonómie* (edíciu vydáva vydavateľstvo Palgrave Macmillan, poznámka prekladateľa). Pri tejto príležitosti chcem poďakovať editorovi edície Tonymu Thirlwallovi z University of Kent. Ten vo svojom úvode k edícii píše:

„Slávny historik E. H. Carr raz povedal, že aby bolo možné porozumieť dejinám, je potrebné rozumieť historikovi, ktorý ich píše. To isté by sa mohlo povedať o ekonómii. Slávni ekonómovia často poukazujú na to, že k ekonómii ich priviedli konkrétne epizódy ich života alebo udalosti počas ich štúdia. Cieľom novej edície *Velkí myslitelia ekonómie* je objasnenie ekonomického učenia niektorých významných ekonómov minulosti a súčasnosti pomocou skúmania interakcie medzi ich životom a prácou a udalosťami, ktoré sa diali okolo nich.“

Hayek určite prežil rušný život – život plný priamych zážitkov neľudskosti človeka v prvej svetovej vojne, reality hospodárskej skazy Veľkej hospodárskej krízy a v nebezpečnej politickej hre na pokraji vojny ohrozujúcej samotnú západnú civilizáciu, s nástupom fašizmu a komunizmu

v tridsiatych a štyridsiatych rokoch minulého storočia. Hayekov život bol tiež plný hviezdnych profesionálnych úspechov a zdrvujúcich porážok, v ktorých sa často zdalo, že spochybňujú jeho odbornosť ekonóma, politického ekonóma spoločenského filozofa. Súčasťou jeho života boli zároveň popretŕhané osobné vzťahy, ako aj trvalé a lojálne, intelektuálne a osobné priateľstvá. Ako toto všetko ovplyvnilo mysliteľa, by mal vyskladať historik venujúci sa archívnej práci a zasadzovaniu mysliteľov a ich ideí do príslušného kontextu.

Táto kniha nie je náležitým intelektuálnym historickým exkurzom. Súvisí to s tým, ako som sa pustil do tohto projektu – zmapoval som intelektuálny terén, ktorý by sa mohol nazvať „Hayekove štúdie“. Po roku 1975 nastala v tejto oblasti explózia textov. Dokumentujem to v prílohách a v „Living Bibliography of Works on Hayek“ (<https://ppe.mercatus.org/essays/living-bibliography-works-hayek>), kde sú bibliografické detaily o knihách, článkoch a citáciách. Súvisí to aj s tým, ako som s Hayekovými myšlienkami pracoval a písal o nich od polovice osemdesiatych rokov 20. storočia a ako som v literatúre nachádzal určitý priestor na svoju interpretáciu. A tak sa pri formovaní tohto projektu presadil princíp komparatívnej výhody, rovnako ako sa presadzuje pri všetkých našich snahách v živote. Ako hovorí epigraf k brilantnej knihe *The Common-Sense of Political Economy* (1910) od Philipa Wicksteeda, „všetci to robíme, hoci nikto z nás si to neuvedomuje“. Nuž, niekedy sme si my ekonómovia viac než iní ľudia vedomí toho, že naše správanie je v súlade s našimi teóriami. Najprv by som rád vysvetlil, čo by nemali čitatelia očakávať od tejto knihy.

Ako už bolo uvedené, kniha nie je intelektuálnou historickou sondou do Hayekových myšlienok. Na to odporúčam práce Brucea Caldwell, a to nielen jeho vynikajúcu knihu *Hayek's Challenge* (2004), ale aj rôzne editorské úvody, ktoré Caldwell napísal pre *The Collected Works of F. A. Hayek*, ako aj jeho pokračujúci výskum k pripravovanej historickej biografii o Hayekovi. Nenapísal som ani populárny úvod k podstatným Hayekovým myšlienkam s cieľom ich ekonomického a spoločenského výkladu. O tom je podľa mňa najlepším dielom kniha môjho kolegu a drahého priateľa Dona Boudreauxa *The Essential Hayek* (2015) a multi-